

שביעית היכן היא?

גיאוגרפיה

א. חזון איש שביעית ג:יה

ועדיין אין אנו בטוחים אם אפשר לסמוך על מפת הארץ שלא דקדקו בדברי חז"ל ושמות הערים ומקומותיהן נשתנו ויש שנמחקו זכרם ובנו על אומדנות.

ארצות שנכבשו ע"י עולי מצרים ועולי בבל

ב. רמב"ם הלכות תרומות פרק א:ה

כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה כיון שגלו בטלו קדושתן, שקדושה ראשונה לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדושה שנייה העומדת לעולם לשעתה ולעתיד לבוא.

ג. משנה מסכת שביעית פרק ו משנה א

שלוש ארצות לשביעית כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל ועד כזיב לא נאכל ולא נעבד וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד מן הנהר ומאמנה ולפנים נאכל ונעבד:

ד. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ד:כו

כל שהחזיקו בו עולי בבל עד כזיב אסור בעבודה וכל הספיחין שצומחין בו אסורין באכילה וכל שלא החזיקו בו אלא עולי מצרים בלבד שהוא מכזיב ועד הנהר ועד אמנה, אף על פי שהוא אסור בעבודה בשביעית, הספיחין שצומחין בו מותרים באכילה ומהנהר ומאמנה והלאה מותר בעבודה בשביעית.

ה. משנה למלך הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה כו

ורבינו בפ"י המשנה פירש "וענין לא נאכל ולא נעבד שאסור לנו עבודת הארץ היא, ואם תעבד ע"י אחר אסור לאכול ממה שתוציא. ומה שאמר 'נאכל אבל לא נעבד' ר"ל שאינו מותר עבודתה, ואם נעבדה יהיה כל הצומח בה נאכל בקדושת שביעית. "ע"כ. ס"ל לרבינו שאין חילוק בין כבוש מצרים לכבוש בבל אלא היכא דנעבדה בשביעית, דכבוש בבל אסור באכילה כיון שנעשה באיסור, וכבוש מצרים מותר באכילה, אבל לעולם צריך לאוכלו בקדושת שביעית.

ו. כסף משנה הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה כח

ומ"ש רבינו "וספיחי סוריא ועבר הירדן מותרים באכילה, לא יהיו ארצות אלו חמורים [מארץ ישראל שהחזיקו בו עולי מצרים]" כתב עליו הראב"ד, "מה היה צריך להביאו מק"ו? הרי לא החזיקו עולי בבל!" עכ"ל. וי"ל דאין אנו יודעים אם כבשו עולי בבל קצת ארצות מעבר הירדן ומסוריא, שהיו בבית שני מלכים תקיפים כמו שמצינו בינאי המלך שכבש ששים עיר כדאיתא בקידושין פרק האומר:

ז. ר' יהוסף שווארץ, תבואות הארץ פרק א' (עמודים כ-כא)

לפי דעתי תחום עולי מצרים אינו תלוי בכבוש כי אם מצות ודבר ד' בפרשת אלה מסעי הוא מגביל, וא"י נקראת אף מקומות שלא כבשו. מה שאין כן בתחום עולי בבל עזרא ובני דורו שאצלם הכל תלוי בכבוש ובחזקה, שכבוש והחזקה הם מגבילים, והמקומות שלא כבשו ולא החזיקו בהם נשאר כחזקת תחום ואינו בכלל הארץ. ודוקא מה שנכבש בזמן ההוא, אבל מה שלא כבש עזרא ובני דורו, אף שנכבש אחר כך בזמן מלכי החשמונאים והורדוס וכדומה, נשאר בכלל חו"ל ואינו נחשב בכלל תחום עולי בבל... וראיה לדברי השני שידוע מש"ס ומירושלמי וממדרשים שעכו וקסרין וצור וצידון אשקלון וכל ארץ אדום ורבים כאלה לא כבשו עולי בבל, ר"ל עזרא ודעימיה. ומצאנו בספרי מכב"י ובספר יוסיפון שהחזיקו באלה מלכי החשמונאים ומלכי הורדוס. וא"כ בכלל תחום עולי בבל יהיה אם נקרא כיבוש עולי בבל גם מה שנכבש אחר עזרא, וזה ודאי אי אפשר לומר, הלא הירושלמי ותוספתא וספרי מונים כל המקומות שמקובל אצלם שהם מכיבוש עזרא ולא הזכירו אלה שזכרתי לעיל שנכבשו ממלכי החשמונאים. אלא ברור שלא נקרא כיבוש עולי בבל כי אם מה שנכבש עזרא דוקא, וקדשם בקדושה שנייה, כמו שכתב הרמב"ם.

ארצות שנכבשו רק ע"י עולי מצרים, לא ע"י עולי בבל

ח. ר"י קורקוס הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה כו

כל שהחזיקו וכו'. פ"ו דשביעית שלש ארצות לשביעית כל שהחזיקו בו עולי בבל מא"י עד כזיב לא נאכל ולא נעבד וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד ומאמנה ולפנים נאכל ונעבד ע"כ ופ"י רבינו שמשון "לא נאכל" לאחר שביעית בלא ביעור ו"לא נעבד" בשביעית. וכן פירשה הרא"ש. ולפ"י זה קשה מאי שנא שהחמירו במקום שהחזיקו עולי מצרים בעבודה ולא החמירו לחייב בביעור? ועוד קשה דאפכא מבעי ליה, "לא נעבד" היינו בשביעית והדר "לא נאכל" דהיינו לאחר שביעית בלא ביעור!

ורבינו פי' במשנה "לא נעבד" ואם נעבד ע"י אחר אסור לאכול הצומח, "ונאכל אבל לא נעבד" פי' שאסור לעבוד ואם נעבדה צריך לאכול כל הצומח בקדושת שביעית, "ונאכל ונעבד" פי' שמותר לעבוד וגם הצומח אין צריך לאכול בקדושת שביעית. וגם לפי זה קשה דאפכא הוה ליה למתני!
ובמה שפי' כאן [משנה תורה] ניחא, דתרתמי מילי נינהו ו"לא נאכל" היינו הספחים הצומחין מאליהן, ו"לא נעבד" היינו איסור עבודה, וכל חדא מלתא באנפי נפשה היא.

ט. גר"א, שנות אליהו לשביעית ו:א

"לא נאכל ולא נעבד" – דכתיב "ושבתה הארץ שבת לד'" זהו עבודת הארץ, ואחר כך כתיב "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" זה לענין אכילת הפירות שיהו בקדושת שביעית.

י. משנה למלך הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה כו

ובסברת הר"ש אני מסתפק במ"ש דכבוש מצרים נאכל לאחר הביעור, אם קודם הביעור יש בו קדושת שביעית באכילתה או לא. ומן הסברא נראה דאין בו קדושת שביעית כלל, דכל דבר שיש בו קדושת שביעית צריך ביעור, ודוחק הוא בעיני לחלק בין חיובא דביעור לחיובא דקדושת שביעית. אך מפשט דבריו נראה דדוקא לאכול אחר הביעור הקלו בכבוש מצרים אך לשאר דברים לא הקלו ויש בהם קדושת שביעית.

ארצות שהניחו עולי בבל לעניים

יא. תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף ג עמוד ב

מעשה ברבי יוסי בן דורמסקית שהלך להקביל פני רבי אלעזר בלוד, אמר לו: מה חידוש היה בבית המדרש היום? אמר ליה: נמנו וגמרו: עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית. אמר לו: יוסי! פשוט ידיך וקבל עיניך! פשוט ידיו וקבל עיניו. בכה רבי אלעזר ואמר: סוד ד' ליראיו ובריתו להודיעם. אמר לו: לך אמור להם: אל תחושו למניינכם, כך מקובלני מרבן יוחנן בן זכאי, ששמע מרבן, ורבו מרבן: הלכתא למשה מסיני, עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית. מה טעם? הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל, מפני שקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, והניחום כדי שיסמכו עליהן עניים בשביעית. תנא: לאחר שנתיישבה דעתו, אמר: יהי רצון שיחזרו עיני יוסי למקומן. וחזרו.

יב. תלמוד בבלי מסכת חולין דף ו עמוד ב

העיד רבי יהושע בן זרוז בן חמיו של רבי מאיר לפני רבי על ר"מ שאכל עלה של ירק בבית שאן, והתיר רבי את בית שאן כולה על ידו. חברו עליו אחיו ובית אביו, אמרו לו: מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו איסור, אתה תנהוג בו היתר? דרש להן מקרא זה: וכתת נחש הנחשת אשר עשה משה כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחשתן, אפשר בא אסא ולא ביערו, בא יהושפט ולא ביערו? והלא כל עבודה זרה שבעולם אסא ויהושפט ביערום! אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו, אף אני מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו...

מתקיף לה יהודה בריה דר' שמעון בן פזי: ומי איכא למאן דאמר דבית שאן לאו מארץ ישראל היא? והכתיב: "ולא הוריש מנשה את בית שאן ואת בנותיה ואת תענך ואת בנותיה!" אישתמיטתיה הא דאמר ר' שמעון בן אליקים משום ר' אלעזר בן פדת שאמר משום ר' אלעזר בן שמוע: הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל, וקסבר: קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, והניחום כדי שיסמכו עליהן עניים בשביעית...

יג. רמב"ם הלכות תרומות פרק א:ה

והניחו אותם המקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים ולא החזיקו בהם עולי בבל כשהיו ולא פטרום מן התרומה והמעשרות כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית, ורבינו הקדוש התיר בית שאן מאותם המקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל והוא נמנה על אשקלון ופטרה מן המעשרות.

יד. עמק הנצי"ב על ספרי עקב טו

טו. רש"י מסכת חולין דף ו עמוד ב

את בית שאן כולה - לאכול ירק שלה ופירות האילן בטבלן קס"ד קסבר רבי מאיר לאו מארץ ישראל היא ומעשר דגן בחוצה לארץ הוא נוהג מדרבנן הואיל ובארץ דאורייתא אבל מעשר ירק דבארץ גופיה דרבנן לא גזור מידי בחוצה לארץ...

טז. ר"י קורקוס הלכות תרומות פרק א הלכה ה

ובהשגות א"א לא התיר ר' אלא מעשר ירק ופירות האילן שהם מדרבנן אף בא"י ע"כ וכן כתב רש"י ז"ל... משום דקשייא להו כדאשכחן בכמה דוכתיה דתרומה ומעשרות נוהגין אף בח"ל ואיך התיר ר' בית שאן? ולכך יש מי שתירץ דלא התיר אלא ירק אבל דגן חייב וזה דעת רש"י. ונראה שזה דעת הר"א [ראב"ד] ז"ל וכבר הקשו בתוספות על פי' רש"י ז"ל ודחו אותו. ואחרים תירצו דמאי דוקא התיר, לא

ודאי. ויש מי שתירץ דלאו לגמרי התיר אלא חומרי ארץ ישראל שיהא נוהג בה קולי תרומות ח"ל... ויש מי שתירץ בלוקח מן הגוי הוא שהתיר. ועוד תירוצים אחרים נאמרו בזה. אבל דעת רבינו אינו כן אלא דלגמרי התיר ופטר מן המעשרות שכיון שהניחו מקומות אלו כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית לגמרי פטרום...

יז. חזון איש שביעית ג:יט

נראה שלא הניחו עולי בבל הכרכים שהניחו, אלא הכרכים ותחומן ולא יותר, שבקושי הניחום כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית, ולא נהגו בזה מדת פזרנות. והלכך אין לנו אלא מה שאמרו בגמ' "בית שאן" אבל לא שדות סביבותיה חוץ לתחומה...

יח. חזון איש שביעית ג:כד

ובהל' שמיטה לא הזכיר רבנו אותן המקומות מפני שאין ידועות לנו, זולת בית שאן ואשקלון, וכבר הזכירן כאן בהלכות תרומות...

יט. כתובת_רחוב/ <http://he.wikipedia.org/wiki/רחוב>

כ. רש"י מסכת חולין דף ז עמוד א

ולא רצו להחזיר קדושתה כדי שיהא מותר לחרוש ולזרוע שם בשביעית שאין נוהגת בחוצה לארץ, ויסמכו עליהן עניים ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני, ובית שאן מהן היתה...

כא. ר"י קורקוס הלכות תרומות פרק א הלכה ה

וראיתי מי שכתב שדעת רבינו לפרש כדי שיסמכו בספיחים, דמקום שנתקדש בקדושה שנייה אסורים גם הספיחים ומקום שלא קדשו מותרים הספיחים מיהת ויטלו אותם עניי דהפקר הם. עוד אפשר לומר לפי דרך זה דסמיכת עניים היינו שימצאו להשכיר עצמן לעשות בתלוש, דאילו מקום שנתקדש אין עושין אפילו בתלוש, וגם יכולין להשכיר עצמן לעשות גם במחובר בשדה של גוי דיש קנין לגוי באותם מקומות להפקיע מן השביעית. ולשון רבינו לא ניחא לי בהכי שכתב "והניחום כשהיו ולא פטרום מן תרומה אלא כדי שיסמכו עניים בשביעית", משמע דסמיכת עניים היינו מפני שהם פטורים מן התרומה.

לכך נ"ל דה"ק: פטרו אותם כדי שכשילכו שם העניים בשביעית שלא ימצאו בארצם לקט שכחה ופאה יתנו להם די צרכם, שכיון שכל השנים הם פטורים מן המעשרות לא ימנעו מליתן לעניים כל מחסורם בשביעית.

כב. חזון איש, שביעית ג:כד

והא דאמר חגיגה ג: דהרבה כרכים הניחו כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית, היינו שלא תיקנו בהם דין שביעית כלל ומותר לחרוש ולזרוע כדי שיסמכו עליהם עניים. ואינו ענין להא דתנן פ"ו דשביעית "מכזיב ועד הנהר ועד אמנום", דהתם לא הניחו בשביל עניים אלא שלא נתישבו שם ישראל, וכמש"כ הר"מ בפירושו, והתם תיקנו שיהא נאכל ולא נעבד, אבל הניחו כרכים שמצאו לצורך תקנת עניים שלא גזרו עליהם שביעית כלל. וזו כונת רש"י שכי' שמותר לחרוש ולזרוע שם... וגם בדעת הר"מ צריך לפרש כן...

כג. ר"י קורקוס הלכות תרומות פרק א הלכה ה

ויש לתמוה על זה דהא משנה שלימה שנינו פ"ו דשביעית ג' ארצות לשביעית כל מקום שהחזיקו עולי בבל לא נאכל ולא נעבד וכל מקום שהחזיקו עולי מצרים נאכל אבל לא נעבד, הרי שאפילו שלא החזיקו בו עולי בבל אינו עובד ואסור בחרישה וזריעה וכן כתב רבינו בפ"ד מהלכות שמטה ויובל!... עוד אפשר לומר דלעולם בזמן קדושה שניה אותם המקומות שהניחו דינם הוא ככל ח"ל דמותר לחרוש ולזרוע ובהיתירן נשאר, ואיכא סמיכת עניים בלקט וכו' דמאי שנא? אבל אח"כ אסרו חכמים וגזרו במקומות אלו שלא יהיה נעבד כיון דסוף סוף א"י הם ונתקדשו בקדושה ראשונה, וזו היא משנתנו... אבל כשהניחום מותר היה והניחום מפני עניים ואח"כ ראו להחמיר ולא לחוש לתקנת עניים איזו סבה ואפ"ה נשאר עדיין קצת סמיכה לעניים כאשר יתבאר...